

ספר

ביד נביאיך

בעניני הפטרות ונביאים

אסופות

אסופת תשובות ומאמרים בהלכה ובאגדה

הלכות הפטרה

פרקי הלכה בעניני הפטרה וכתיבת נביאים

חידושי תורה

מערכות בירורים וביאורים
שנתלבנו על ידי בני הקהילה שליט"א

קהל חניכי הישיבות - איזור רמב"ם
בני ברק, תשע"א

דברים אחדים

זה היום עשה ד' נגילה ונשמחה בו. יום שמחה ונגילה הוא עת הגיע היום, בו זכינו בני קהל חניכי הישיבות איזור רמב"ם, להשלים כתיבת ספרי נביאים וכתובים שנעשו כדינם על קלף ובהידור רב ולהכניסם לבית הכנסת ובית המדרש שע"י קהילתנו. וזאת על ידי הני אנשי מעלה אשר נדבה רוחם אותם ונשאם ליבם לזכות במצוה זו לפאר ולרומם את בית אלקינו. ובפרט נתונה התודה למשפחת גינזבורג שתחי' שתרמה רבות למצוה חשובה זו, לע"נ אמם הרבנית דינה ע"ה בת הגאון הגדול רבי שלמה ברמן זצ"ל.

ביהמ"ס וביהמ"ד קהל חניכי הישיבות איזור רמב"ם הוקם בסייעתא דשמיא לפני כשמונה שנים, לאחר שחסרונו הורגש יותר ויותר בקרב קהל חניכי הישיבות ובני התורה באיזורינו, והפך במהרה לאבן שואבת לבאי בית ד', טובי הלומדים ובני עליה, ולמקום שוקק חיים של תורה ותפילה המשפיע מאור קדושתו על האיזור כולו.

עם השנים נתרחבו גבולות הקדושה, ונתרבו עוד ועוד ספסלי ביהמ"ד ע"י אברכים בני תורה שבאו לדור בשכונתנו, ובחסד ד' עלינו ביהמ"ד שוקק חיים של תורה ותפילה במשך רוב שעות היממה, במשך כל ימות השבוע, ומתקיימים בתוכו מסגרות רבות של כוללים, כוללי בוקר ואחה"צ, כוללי ערב, כוללי ימי ששי ומוצאי שבתות, בזמן ובבין הזמנים, לאברכים ולבחורים החובשים את ספסלי ביהמ"ד, ועוסקים בכל חלקי התורה הקדושה, ועוד היד נטויה בעזרת ה' יתברך.

לקראת הגיענו לעת הזאת בה זוכים אנו להשלמת נדבך נוסף עם השלמת כתיבת כל ספרי הנביאים והכנסתם לביהמ"ד, עלתה במחשבה להוציא לאור עולם קובץ חידושי תורה מאת אברכי הקהילה על ענינים אלו. ואכן רעיון זה קרם עור וגידים, ואברכים רבים מבני הקהילה נרתמו לעמול לברר ולהעלות על גבי הכתב את חידושיהם ובירוריהם בענינים אלו, עד אשר זכינו לחיבור גדול המכיל בתוכו בירור רחב ומקיף בכל עניני הנביאים וקריאתם והמסתעף, ודברי תורה פרים ורבים, עד שכמעט לא הניחו עוד מקום להתגדר בענינים אלו, וכולו בדיבוק חברים מופלא והנעימות השוררת בין בני הקהילה שיחי' לאוי"ט.

ומתוך העיסוק והמשמוש בהך שמעתתא, התרחבה לה היריעה בענינים אלו, ונוספו עוד כהנה וכהנה, אם בגנוזות מדברי הקדמונים ודברי רבותינו, אם בתשובות מאת גדולי רבותינו שליט"א, ואם בחיבור ייחודי של פרקי הלכה בהלכות הפטרה עם הערות ובירורים בענינים אלו. עד שזוכים אנו בסייעתא דשמיא ובזכות הרבים לברך על המוגמר ולזכות להוציא לאור עולם ספר מלא מוזן אל זן המהווה אוצר בלום בעניני הפטרות ונביאים, בהלכה, ובאגדה. ספר שלפי הידוע לנו לא בא כמותו במקצוע זה בליבון ובירור סוגיות אלו לאורכם ולרחבם על כל חלקיהם.

וכאן המקום להודות לעורכי המדורים השונים בספר, ולכל אלו מבני הקהילה ומחוצה לה, שסייעו רבות בכל שלבי עריכת הספר, בביקורת והגהה, והעירו הערות והארות מחכימות, איש איש לפי מהללו, השם הטוב ישלם טוב לעושי טוב, וימלא כל משאלות לבם לטובה, אכ"ר.

תוכן הענינים

פתיחה בכבודם של נביאים

- אסופות -

הנאמרים באמת - פירושי הראשונים על ברכות הפטרה

ביאור ברכות הפטרה עמוד ט

לכבוד ולתפארת - תשובות ומאמרים בהלכה ובאגדה

רבי אליהו מזרחי [הרא"ם]

בענין הפטרה בר"ח אלול שחל להיות בשבת עמוד כה

רבי דוד אבן זמרא [הרדב"ז]

בענין דברים שבכתב א"א רשאי לאמץ בע"פ בנביאים וכתובים עמוד כז

רבי יעקב ששפורטש [אהל יעקב]

על מה סמכו שלא להפטיר דרשו בצום גדליה עמוד כט

רבי משה יצחק אביגדור [אב"ד קובנא]

בענין חסירות ויתירות בנביאים וכתובים עמוד לב

רבי שלמה הכהן [חשק שלמה]

ישוב לד' הגאון בקריאת הפטרת וערבה בשבת הגדול עמוד מ

רבי צבי מלכיאל הלוי טננבוים [דברי מלכיאל]

בענין הפטרת ר"ח אב שחל להיות בשבת עמוד מב

רבי יעקב קמינצקי

מבוא ללימוד המקרא - בביאור שיטות הראשונים בענין אם

מקרא כולל גם נביאים וכתובים עמוד מה

רבי יצחק הוטנר

אוריאן תליתאי לעם תליתאי עמוד נ

רבי שמחה זיסל ברוידא

גדר קריאת התורה ותקנת הפטרה עמוד נה

נביאים טובים

קונטרס דבר מנביא להאדר"ת עמוד סג

פרק שני

ברכות ההפטר

מנין ברכות ההפטר לפניה ולאחריה

א. מברכים ברכה אחת קודם ההפטר¹, כשבתות ובימים טובים, ולאחריה ארבע ברכות.²

בתענית צבור ובתשעה באב לאחריה שלש ברכות.³

ובמנחה ביו"כ, לדעת השו"ע⁴, מברכים לאחריה ארבע ברכות, ולדעת הרמ"א⁵ שלש ברכות, וחותמים בברכת מגן דוד.

1. טור סימן רפ"ד הובא במ"ב סק"ב.

כתב בספר המנהיג (אות ר"ג עמוד פ'): במסכת סופרים (פ"ג ה"ד) ראיתי הקורא כחסי מגילות מברך אשר קרשנו במצותיו וצונו על מקרא מגילה, ובנביאים וכתובים מברך אשר קרשנו במצותיו וצונו לקרוא כתבי הקודש [ובגירסתנו במס' סופרים פ"ד ה"ד איתא רק הקורא בכתובים, ולא לגבי נביאים]. משמע שלפי גירסא זו היו מברכים קודם הפטרה אקב"ו לקרא וכו', ועיין בשו"ת הרדב"ז ח"ו סימן ב' אלפים צ"א שמאריך בענין זה.

והחדי"א בספרו כסא רחמים על מס' סופרים פ"ד ביאר בטעם שאין אנו מברכים אקב"ו על קריאת הפטרה כמו שתקנו לברך על קריאת המגילה, די"ל דקריאת הפטרה תקנו בוסן שגזר שלא יקרא בתורה, ומשום כן לא תקנו ברכה שהיה צער ועגמת נפש עצם התקנה לקרוא מביאים ולא לקרוא בתורה, ועל מצוה שהיא באה משום צער אין מתקנים ברכה. ועי' רש"י ברכות נו: דברכה ראשונה לפני ההפטר והו ברכת המצוות.

2. וביחד עם כ' הברכות שברך המפטיר על התורה הינם ד' ברכות, כנגד שבעה העולים לתורה [מ"ב סימן רפ"ד סק"ב].

3. בית יוסף סימן תקנ"ט, וראה בהערה הבאה בטעם מה שאין מברכים ברכה רביעית לאחריה.

4. שו"ע סימן תרכ"ב ס"ב, וכתב הכל בו דמה שנוהגים לומר במנחה ביו"כ בברכות הפטרה אח ברכת על התורה ועל העבודה מה שלא נהגו כן בשאר תעניות שקוראים בהם במנחה, מפני שבייחוד שייבא החתימה "מקדש ישראל ויום הכפורים", משא"כ בשאר תעניות שאין ט"ו לחתום כן. דאין שם מיוחד ליום.

5. רמ"א שם. ובטעם הדבר שאין אומרים על התורה ועל העבודה כתב בב"י (שם) בשם הגהות סימן בשם ראב"ן שלא יברך על התורה ועל העבודה אלא מסיים מגן דוד שהרי פסקה העבודה כבר מהשחר ובייחוד עליה שחרית. וכתב הדרכי משה אות ג' דכן נוהגים, הביאו המ"ב שם סק"ב.

ובנהגות מרדכי פרק כמה מדליקין ס"י נגזר כתב שאין אומרים ברכת על התורה ועל העבודה שגזרו ולא ליה לאיחולמי בשאר תעניות שאין אומרים בהם על התורה, ועוד שכיון שהפטר

ברכת ההפטר לאחר גלילת הס"ת

ב. אין המפטיר מתחיל לברך אלא לאחר שסיים הגולל לגלול את ספר התורה.⁶

דיוה"כ"ם אינה באה אלא מחמת התענית ולא מחמת היום שוב אין מוכיחים בה. ועיין ברעק"א תשרי אר"ח ס"י כ"ד לגבי מי שאינו מתענה כיוה"כ"פ אם יכול לעלות לתורה במנחה כי שמא הקריאה אינה מחמת התענית נחקה אלא מחמת קדושת היום, ובמרחשת ח"א סימן י"ד ובעמק ברכה עניני קריאת התורה אות ה' שהעירו מדברי המרדכי בזה, וראה במדור החידושים במדור השוכה הגרעק"א בזה.

6. שו"ע סימן קמ"ו ס"ו, ומ"ב סק"ב. שו"ע סימן רפ"ד ס"ו. ומקור מהגמ' בטוטה דף ל"ט ע"ב אמר רבי תנחום אין המפטיר רשאי להפטיר עד שיגלל ס"ת. וברש"י כתב עד שתגלל ס"ת במטפתותיו כדי שלא יהיו הגוללים טרודים מלשמוע הפטרה מפי המפטיר.

ובלבוש סימן רפ"ד כתב שאין המפטיר רשאי להתחיל בברכות ההפטר עד שיגמרו את גלילת הספר תורה.

ובטעם הדבר נחלקו הראשונים יש מפרשים שכדי שלא יהו הגוללים טרודים מלשמוע ההפטר מפי המפטיר [רש"י שם], ולכן לא יפטיר עד שיגמור הגלילה [שו"ע שם]. ואף שהמנהג לתח את הגלילה לקטנים כמבואר במ"ב סימן קמ"ו ס"ק ד' אפילו הכי המנביה שהוא גדול צריך גם לשמוע.

יש מפרשים הטעם לא משום ההפטר אלא משום כבוד ס"ת שלא יסחו דעתם ממנו ויעמד בלא גלילה, והוא ביוזן לסי"ח שיקראו בנביא והס"ת עדיין לא נגלל [מאד"י שם, שבלי הלקט השלם סימן פ'] ולפיכך די שימתין עד שיתחילו לגלול [מאד"י, ארחות חיים הל' קריאת סימן מ"ז].

יש מפרשים עד שיהא נסגר ועתיקוהו החזן מהבימה להוליכו למקום שיושב שם כשגוללן אותו [ארחות חיים בשם י"ס, ועיין בב"י בס"י קמ"ו שהביא את כ' השיטות הג"ל]. וביאר הפרישה דעת ה"י"ם שסוכרים שהטעם שאין המפטיר מברך ברכות ההפטר עד שיגללו, שלא יסברו העם שההפטר כתובה בס"ת, ולכן סגי להעתיק את הס"ת מהבימה.

ולענין הלכה ראה בשערי אפרים סימן ט' ס"ט שהעולם מקילין בתחילת הגלילה ובמ"ב בסימן קמ"ו הביא כ' דיעות האם סגי בתחילת הגלילה או עד סוף הגלילה. ובסימן רפ"ד סק"ב סתם עצריך להמתין עד שיגמור לגלול את הס"ת.

כשו"ע בס"י סימן קמ"ו סעיף ח' כתב שביום שיש כ' ס"ת לא יפתחו השניה ולא יסירו המפה עד שיגללו הראשון. ובביאור הגר"א כתב הטעם משום שאין עושים מצות חבילות חבילות. וכתב ש"י"ם שהטעם שאין המפטיר מתחיל עד שיגמרו לגלול והו משום שאין עושים מצות חבילות חבילות כמו שפסק השו"ע לגבי ס"ת.

[ולענין מה שהראשונים שהובאו לעיל כתבו לענין הפטרה טעמים אחרים ולא כתבו והטעם הוא משום שאין עושים מצוות חבילות חבילות, ראה במדור חידושי בענין מנהג ישראל שאין פותחים את הנביא עד גמר גלילת הס"ת].

ולכאורה לפי טעם הגר"א אין להסיר המפה מהנביא עד שיגמרו לגלול ודומא רשני ס"ת, ולא הוזכר כן בשום פוסק, וצ"ע.

ועל הטעם הראשון יש להעיר דהנה כה"ל מגילה כתב הבה"ל [ס"י תרצ"ד ד"ה מוציאין] שקודם